

ZAVEŠTANJE

SEM BORN

Preveo
Nikola Jordanov

Laguna

Naslov originala

Sam Bourne

THE LAST TESTAMENT

Copyright © Jonathan Freedland 2007

Translation Copyright © 2008 za srpsko izdanje, LAGUNA

*Mome ocu kao zaveštanje
ljubavi i trajnog divljenja*

PROLOG

Bagdad, april 2003.

Masa se tiskala sve jače, kao da njuši krv. Nagruše u hodnik i teška hrastova vrata srušiše se na tlo pod težinom gomile u punom naletu. Jurnuše unutra, a s njima upade i Salam, ne svojom voljom. Jednostavno je bio deo pokretne životinje, sačinjene od muškaraca, žena i dece, od kojih su neka bila mlađa i od njega. Predstavljali su kolektivnu životinju koja se sada oglasi moćnom rikom.

Provališe u prvu veliku dvoranu i videše da staklo vitrina s eksponatima svetluca na srebrnastoj mesečini koja se prosipala kroz prozore visoke do tavanice. Nastade muk, kao da životinja prikuplja dah. Salam i njegovi bagdadski sugrađani razmišljali su o prizoru pred sobom. Nacionalni muzej starina, nekadašnja Sadamova riznica, prepun dragulja iz Mesopotamije, sada je pred njima ležao nezaštićen. Nije bilo nijednog stražara. Osoblje muzeja napustilo je svoja radna mesta satima ranije, a nekoliko preostalih radnika obezbeđenja pobeglo je videvši rulju.

Kratak trenutak tišine prekide malj koji razbi staklo. Kao na zapovest, u sali istog časa zavlada neviđen urnebes. Ljudi, jedan za drugim, počеше da vitlaju pištoljima, sekirama, noževima,

palicama, čak i teškim komadima metala otkinutim sa razlupanih automobila – želeći da izvuku dragocene starine iz vitrina u kojima su bile izložene.

Staklene ploče su prskale jedna za drugom. Rušile su se statue od slonovače. Drevne keramičke pločice padale su na pod i pretvarale se u prah. Sala, obično utonula u muzejski mir, sada je odjekivala od zaglušujuće buke: od prskanja kamena i stakla, čak i od pucnjeva, jer su se najnestrpljiviji služili vatrenim oružjem da smrskaju brave koje su odoljevale macolama. Salam je primetio dva dobro odevena čoveka koji su poslu prilazili studionozno koristeći profesionalnu opremu za rezanje stakla.

Pod je podrhtavao dok je masa u talasima nadirala u muzej i prolazila kroz prvu izložbenu salu, ne osvrnuvši se, u potrazi za nečim što bi opljačkali. Pridošlice su se sudarale s onima koji su žurili napolje s dragocnim plenom natovarenim u kolica za prevoz kabastog tereta, na ručna kolica, na bicikle. Savijali su se pod teretom teških sanduka od plastike ili kartonskih kutija. Salam je prepoznao jednog očevog prijatelja, koji je izlazio zajapurena lica i prepunih džepova.

Salamu je srce tuklo kao ludo. Za svojih petnaest godina nika da nije doživio ovako nešto. Do pre samo nekoliko dana kretao se polako, pognute glave i skretao pogled. U Sadamovom Iraku niko pametan nije kršio pravila ni privlačio pažnju na sebe. Sada su ti isti ljudi – njegove komšije – podivljali u želji da pokradu sve čega se dočepaju i da unište ono što ne mogu poneti.

Salam posegnu u jednu razbijenu vitrinu da uzme ogrlicu od bledonarandžastih dragulja i ćilibara. Ali pre nego što ju je dohvatio, neko ga zgrabi za ručni zglob; jedna sredovečna žena, izbezumljena pogleda, levom rukom zadrža Salama, a desnom uze ogrlicu. On uzmače.

Ovo je kao prizor pljačke nekog antičkog grada, pomisli Salam; orgije koje podstiče gramzivost, ne pohota, a učesnici, pomahnitali od pohlepe, zadovoljavaju decenijama gušen ape-

tit. Iznenada ga ponovo gurnuše napred; stigla je nova grupa pljačkaša hrleći ka stepeništu.

Ljudska matica ponese Salama u pravcu stepenica; proneo se glas da je osoblje muzeja sklonilo u magacin najvrednije eksponate. Video je grupu ljudi zbijenu oko vrata koja samo što su skinuli sa šarki. Iza njih je bio nedavno podignut zid od šljaka-blokova spojenih cementom koji se još nije osušio. Jedan čovek prvi počeo da lomi kocke maljem, a za njim drugi. Onda im se pridružiše ostali, rušeći zid šipkama, čak i ramenima. Okrenuše se Salamu.

„Hajde!“

I dadoše mu odlomljenu nogu jednog metalnog stola.

Na brzinu sklepan zid uskoro popusti, kao zamak od peska koji spiraju talasi. Vođa grupe prođe kroz otvor i odjednom se grohotom zasmija. Ostali požuriše za njim. Salam uskoro vide čemu se raduju: soba je bila puna blaga – careva i princeza isklesanih u kamenu, gravura bikova i volova, kipova punačkih boginja i Nubijki, keramičkih ćupova, urni i činija. Bilo je tu i bakarnih cipela, delova tapiserija, a na zidu reljefni venac vojnika u boju, u nekom davno zaboravljenom ratu.

Salam uoči nekoliko muzejskih oznaka još zakačenih za ovo skriveno blago. Na jednoj je pisalo „lira iz sumerskog grada Ura, s pozlaćenom glavom bika, datira iz 2400. godinu p. n. e.“. Uskoro su je odvezli kolicima. Pored nje je bila „zavetna zdela iz Varke, 3000. godina p. n. e.“. Salam je gledao kako nestaje u torbi za fudbalsku opremu. Bila su potrebna dvojica da dignu „kip koji prikazuje kralja Entemenu iz Ura, datiran na 2430. p. n. e“, a treći im je pokazivao kuda da idu do novoprobijenog otvora u zidu. Salam se seti onoga što je učio u školi: da Bagdadski muzej sadrži blaga stara pet hiljada godina. „U tom muzeju ne leži samo istorija Iraka, već celog čovečanstva“, naglašavao je njegov učitelj.

A sada nije izgledao ništa otmenije od zelene pijace na kojoj se mušterije otimaju o proizvode. S tom razlikom što nisu bili

u pitanju zgnječeni paradajz ni uvela paprika, nego umetnička dela i alatke koje su svedočile o rođenju civilizacije i preživele mnoge vekove.

Salam začu viku; dvojica kolovođa su se svađala. Jedan ošamari drugoga i oni se potukoše, a metalna kutija s novcem pade na pod. Neko izvuče nož. Jedan čovek grubo ćušnu Salama u leđa, gurajući ga prema središtu pljačke. On se instinktivno okrete, provuče kroz rupu u zidu od šljaka-blokova i potrča.

Sjuri se niza stepenice, a na svakom odmorištu čuo je nove bukače. Pljačka je sada bila u punom jeku u svih osamnaest galerija muzeja. Buka ga je prestrašila.

Salam je silazio od jednog do drugog odmorišta. Najzad gomila ostade iza njega, niko se nije trudio da ide toliko duboko, jer se gore lakše dolazilo do plena. Ovde će biti siguran, mislio je Salam. Otvori jedna vrata i lako uđe. U polumraku vide nekoliko prevrnutih kutija s hartijama rasutim po podu. Ko god da je to učinio, imao je dobar razlog što se tu nije zadržavao: bila je to samo kancelarija. Primetio je nekoliko presečenih žica kako se njišu kao korenje oborenog drveta: neko je ukrao telefone i faks, ostalo nije dirao.

Možda je nešto prevideo, pomisli Salam. Poče da izvlači fioke iz pisaćeg stola u nadi da će pronaći neko zlatno nalivpero ili čak kutiju s novcem. Ali nađe samo nekoliko starih listova hartije.

Donja fioka je bila najveća. Najzad povuče i nju i pusti je. Zaključana.

Salam krenu ka vratima, ali zape nogom o neko ispupčenje pored stola. On spusti pogled i vide jednu klimavu kamenu kocku. Baš ga bije maler: svi ostali kamenovi su pljosnati i savršeno ravni. Ne razmišljajući mnogo, Salam zavuče prste u otvor između kocki i izvuče onu labavu. Bilo je suviše mračno da nešto vidi i samo napipa tlo ispod nje – no onda mu ruka propade u tesnu ali duboku rupu.

Sada oseti nešto čvrsto, hladno na dodir – limenu kutiju. Napokon: novac!

Morao je da legne i prisloni obraz uz kamen da bi dosegao dovoljno duboko. Naprezao se da prstima obuhvati metu. Namučio se vadeći kutiju, ali najzad je uspeo. Bila je zatvorena. Izgledalo je da unutra nema kovanog novca, jer ništa nije zvečalo, a bila je preteška da sadrži novčanice.

On se uspravi škiljeći u tami i primeti na pisaćem stolu nešto što je ličilo na nož za otvaranje pisama. Zavuče ga pod tanak limeni poklopac i pritisnu sečivo da savije metal. Ponovio je to više puta, kao da otvara konzervu pasulja. Kada je kutiju nagnuo u stranu, predmet u njoj se pomeri. Srce mu je lupalo.

Čim ga je ugledao, oseti razočaranje. Bila je to glinena pločica s nasumično urezanim škrabotinama, kao tolike koje je video noćas i od kojih su mnoge razbijene. Salam prvo pomisli da je baci, ali se pokoleba. Ako se neki tip iz muzeja ovoliko trudio da sakrije taj komad gline, mora da nešto vredi.

Salam ustrča uza stepenice do mesta gde opet vide mesečinu. Izade iz podzemlja u zadnji deo muzeja u koji je provaljivala nova horda pljačkaša. Sačeka da se u gomili pojavi otvor, a onda se provuče kroz polomljena vrata izlaza. Udari u trk i zaroni u bagdadsku noć – noseći blago čiju pravu vrednost nikada neće saznati.

PRVO POGLAVLJE

Tel Aviv, subota več, nekoliko godina kasnije

Okupila se šarolika gomila. Ubeđeni levičari, ljudi zarasli u kosu posle jednogodišnjeg putovanja po Indiji, devojke s dijamantskim nakitom u nosu, oni koji uvek dolaze na ovakve skupove subotom uveče. Pevali su poznate pesme – *Shir l'shalom*, pesmu mira – i držali relikvije u koje su verovali: sveće u rukama, ili portrete velikana, Jicaka Rabina, ubijenog junaka, koji je pre toliko godina podario naziv ovom svetom mestu. Napravili su unutrašnji prsten na Rabinovom trgu, bilo da su delili letke i nalepnice ili tiho prebirali po žicama gitara šaljući akorde u blagi noćni vazduh Sredozemlja.

Iza tog jezgra bila su nova, manje poznata lica. Veteranima ovakvih mirovnih mitinga najčudniju sliku su pružali *Mizrachim*, severnoafrički Jevreji iz radničke klase, koji su ovamo doputovali iz najsiromašnijih izraelskih gradova. Spadali su u najmilitantniji deo izraelskog biračkog tela: „Znamo mi Arape“, govorili su ciljajući na svoje korene u Maroku, Tunisu ili Iraku. „Znamo kakvi su oni zaista.“ Žilavi i večito nepoverljivi prema izraelskim susedima Palestincima, većina *Mizrachima* je prezi-

rala levičare koji su redovno prisustvovali ovakvim skupovima. Pa ipak, i oni su bili ovde.

TV kamere – Izraelske televizije, BBC-ja, CNN-a i mnogih međunarodnih mreža – prelazile su preko mase i zadržavale se na najneobičnijim likovima. Imigranti iz starog Sovjetskog Saveza – još jedna grupa birača koja je tradicionalno zastupala tvrdu liniju – visoko su dizali transparente na ruskom jeziku. Kameraman NBC-ja je uslikao kadar koji će naterati reditelja da zablista od uzbuđenja: jedan muškarac s *kipom*, kopicom koju nose religiozni Jevreji, stoji pored crnkinje rođene u Etiopiji, a lica su im okupana svetlošću sveće koju ona drži u ruci.

Nekoliko redova iza njih stajao je jedan stariji čovek, neprijetan za kamere. Na njegovom licu, zategnutom od odlučnosti, nije bilo osmeha. Zavukao je ruku pod sako i proverio. Još je tu.

Na provizornoj platformi, podignutoj za ovu priliku, stajali su izveštači koji su gledaocima širom sveta opisivali scenu. Jedan američki dopisnik bio je glasnik od ostalih.

„Pridružite nam se u Tel Avivu ove noći od koje se očekuje da bude istorijska kako za Izraelce tako i za Palestine. Za samo nekoliko dana vođe ova dva naroda treba da se sretnu u Vašingtonu, na travnjaku ispred Bele kuće, da potpišu sporazum koji će napokon okončati konflikt duži od jednog veka. Dve strane nastavljaju pregovore čak i sada iza zatvorenih vrata, na nepun sat odavde, u Jerusalimu, i pokušavaju da utanače najsitnije pojedinosti mirovnog ugovora. Kejti, mesto tih razgovora tako je simbolično da od njega nema većeg znamenja. To je Upravna zgrada, nekadašnji glavni štab Britanaca kada su ovde vladali, i na samoj je granici koja deli pretežno arapski istočni Jerusalim od većinskog jevrejskog zapadnog dela grada.

Ali večeras se glavni događaj seli ovamo, u Tel Aviv. Izraelski premijer je sazvao ovaj miting da kaže: 'Ken

l'Shalom', ili 'Da miru' – a taj politički potez treba da pokaže celom svetu i skepticima u njegovom narodu da on podržava zaključenje sporazuma s istorijskim neprijateljem Izraela.

On sada ima ljute militantne protivnike koji mu osporavaju pravo da čini kompromise za koje se šuška da su na stolu – nema pravo da vraća Zapadnu obalu, nema pravo da ruši jevrejska naselja na tim okupiranim teritorijama, a pre svega, nema pravo da deli Jerusalim. To je najteži kamen spoticanja, Kejti. Izrael je sve dosad ostajao uporan u tome da Jerusalim za sva vremena mora ostati prestonica, kao jedinstven grad. Za premijerove neprijatelje to je sveti zapis, a on se sprema da ga prekrši. Ali čekajte, mislim da izraelski lider ovog trenutka stiže...“

Neobična energija zatalasa hiljade okupljenih ljudi, koji se okrenuše ka podijumu. Zamenik premijera se žurno približi mikrofonu i masa ga pozdravi učtivim aplauzom. Mada je nominalno bio premijerov partijski kolega, svi su znali da je dugo bio njegov najžešći protivnik.

Govorio je dugo, a kada je izgovorio reči: „Na kraju...“, čulo se najjače klicanje. Najzad je predstavio vođu, razvezao o njegovim zaslugama, hvalio ga kao mirotvorca, a zatim mahnuo desnom rukom pozivajući ga na podijum. A kada se ovaj pojavio, masa je prosto proključala. Možda trista hiljada ljudi je pljeskalo, toptalo i klicalo u znak podrške. Nije to bio izraz ljubavi prema njemu samom, nego potvrda da ga vole zbog spremnosti da učini ono što je, prema opštoj saglasnosti, mogao da učini samo on. Niko drugi nije bio vredan poverenja, a okupljeni su se nadali... Nadali su se da će on za svega nekoliko dana okončati sukob koji je obeležio život svakog pojedinca u masi.

Imao je blizu sedamdeset godina i bio je junak četiri izraelska rata. Da je nosio ordenje na grudima, savio bi se od terehta. Umesto toga, jedinu značku koju je poneo iz vojne službe

predstavljalo je primetno hramanje zbog ranjavanja u desnu nogu. Politikom se bavio skoro dvadeset godina, ali je i dan-danas razmišljao kao vojnik. Štampa ga je uvek opisivala kao jastreba, većito nepoverljivog prema bolećivim borcima za mir i njihovim planovima. Ali sada je drukčije, rekao je samome sebi. Sada ima nade.

„Umorni smo“, počeo on i gomila se utiša. „Umorni smo od svakodnevnih borbi, umorni od nošenja vojničke uniforme, umorni od slanja naše dece, mladića i devojaka, da nose puške i voze tenkove, takoreći pravo iz školskih klupa. Borimo se, i borimo, i borimo, ali umorni smo. Umorni smo od vladanja drugim narodom koji nikada nije želeo našu vlast.“

Dok je premijer govorio, čovek bez osmeha gurao se kroz gomilu i teško disao. Kad god bi grublje odgurnuo nečije rame ili ruku, ponavljao je i ponavljao: „*Slicha*.“ *Oprostite*.

Kosa mu je bila srebrnastosedla, grudi su se napinjale od napora. Nije bio mlađi od premijera. Iscrpljivalo ga je ovo probijanje kroz masu; okovratnik mu je potamneo od znoja. Ličio je na zakasnelog putnika koji pokušava da uhvati voz.

Sada je bio blizu prednjih redova, ali se i dalje gurao. Prvi ga je primetio čuvar u civilu, u trećem redu, i odmah prošaputao poruku u mikrofon u svom rukavu. Time je dao znak za uzbuđenu agentima iz obezbeđenja u kordonu oko podijuma, koji su smesta počeli da traže sumnjivo lice u gomili. Začas su ga otkrili. Nije ni pokušavao da bude neprimetan.

U međuvremenu službenik u civilu stiže na samo nekoliko metara od njega. „*Adoni, adoni*“, pozva on. *Gospodine, gospodine*. Onda ga prepozna. „*Gospodine Gutmane*“, doviknu. „*Gospodine Gutmane, molim vas*.“ Ovaj poziv naterao ljude u gomili da se okrenu. I oni ga prepoznaše. Profesor Šimon Gutman, naučnik i vizionar – ili brbljivac i desničarski demagog, u zavisnosti od gledišta; stalan gost televizijskih i radijskih govornih emisija. U žiži interesovanja se našao pre nekoliko godina, prilikom izraelskog povlačenja iz Gaze; zaseo je na krov

u jednom jevrejskom naselju i protestovao tvrdeći da je zločin prema izraelskim vojnicima što se zemlja vraća „arapskim teroristima, lopovima i ubicama“.

Sada je marširao i probio se pored majke s detetom na rame-nima.

„Stoj, stoj!“, viknu čuvar.

Gutman se nije obazirao na njega.

Agent sada i sam poče da krči put kroz gomilu i probi se kroz grupicu tinejdžera. Dvoumio se da li da izvuče oružje, ali reši da to ne čini; izazvao bi paniku. Još jednom ga upozori, ali glas mu se odmah izgubi u dugačkom aplauzu.

„Mi ne volimo Palestince i oni ne vole nas“, govorio je premijer. „Nećemo ih zavoleti, niti će oni zavoleti nas...“

I dalje su tri reda delila agenta od Gutmana, koji se sada približavao podijumu. Pripadnik službe bezbednosti nalazio se tačno iza starijeg čoveka; jedan duži skok i zgrabio bi ga. Ali gomila je ovde bila gusto zbijena; sve teže se probijao. Kada se propeo na prste i nagnuo, samo ga je lako očešao po ramenu.

Podijum je sada bio u dometu Gutmanovog glasa. On diže pogled ka premijeru, čiji se govor bližio kulminaciji.

„Kobi!“, povika, oslovljavajući ga davno zaboravljenim nadimkom. „Kobi!“ Iskolačio je oči, a lice mu se crvenelo.

Agenti obezbeđenja pristizali su sa svih strana, u parovima, a iza njega je bio onaj koji ga je prvi primetio. Spremali su se da skoče i obore ga na tlo, kao što su ih učili. No baš u tom času šesti agent na desnoj strani podijuma uoči jedan nagao pokret. Možda je to bilo samo mahanje, teško se moglo proceniti, ali činilo se da Gutman, i dalje manijački zureći u premijera, zavlaci ruku u sako.

Prvi pucanj mu prosvira glavu, baš kao što je agent uvežbavao sto puta. Morao je da gađa u glavu i izazove trenutnu paralizu. Nikakav mišićni refleks ne bi mogao da aktivira bombu samoubice; nije se moglo desiti da osumnjičeni u poslednjim sekundama života povuče okidač. Telohranitelji videše kako

se lobanja Šimona Gutmana, prekrivena srebrnastom kosom, rasprskava kao lubenica, a mozak i krv prskaju po onima koji su bili najbliži mestu događaja.

Za samo nekoliko sekundi premijera odvukoše s podijuma, a pripadnici obezbeđenja, koji su ga okruživali, poguraše ga ka automobilu. Gomila, koja je do pre trideset sekundi klicala i pljeskala, sada je panično drhtala. Oni u prvim redovima su vrištali i pokušavali da se udalje od jezivog prizora. Policija je rukama obrazovala kordon oko tela ubijenog, ali pritisak gomile je bio gotovo nezadrživ. Ljudi su zapomagali, jurili i u očajanju pokušavali da uteknu.

Dva viša vojna oficira iz službe za zaštitu predsednika vlade probijala su se u suprotnom pravcu, rešena da prođu kroz kordon i vide nesuđenog ubicu. Jedan pokaza značku i nekako se provuče ispod ruku u mali obruč od živih ljudskih tela u prostor u kojem je ležao ubijeni.

Malo je ostalo od glave ubijenog, ali ostatak je bio gotovo netaknut. Pao je licem nadole i oficir prevrnu beživotno telo. Prizor koji je ugledao natera ga da prebledi.

Nije se potresao zbog smrskanih kostiju i praznih očnih duplji; viđao je to i ranije. Šok su izazvale čovekove ruke, tačnije desna ruka. I dalje stisnuta šaka nije držala ručno oružje – prsti su bili obavijeni oko komada hartije, sada prekrivene krvlju. Čovek nije vadio revolver, nego poruku. Šimon Gutman nije hteo da ubije premijera. Hteo je da mu nešto kaže.